

1963

VENÄJÄÄ ÄIDINKIELENÄÄN PUHUVIEN
MAAHANMUUTTAJANUORTEN KIELI-IDENTITEETTI JA ETNINEN
IDENTITEETTI

Suomen kielen sivu-
laudaturtyö Jyväskylän
yliopistossa kevätluku-
kaudella 1999

Sanna Iskanius

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Suomen kielen laitos
Tekijä Iskanius Sanna	
Työn nimi Venäjää äidinkielenään puhuvien maahanmuuttajanuorten kieli-identiteetti ja etninen identiteetti	
Oppiaine Suomen kieli	Työn laji sivuaineen pro gradu - tutkielma
Aika kevät 1999	Sivumäärä 21
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisissa kouluissa opiskelevien venäjänkielisten koululaisten kieli-identiteettiä ja etnistä identiteettiä, eli oppilaiden suhtautumista venäjän ja suomen kieleen ja kulttuuriin, venäläisyyteen ja venäläisiin sekä suomalaisuuteen ja suomalaisiin. Lisäksi tarkastellaan oppilaiden arvioita venäjän ja suomen kielen taidostaan ja valintoja kielenkäyttötilanteissa. Tutkimuksessa selvitetään myös, millaisia akkulturaatiostrategioita koululaisilla on ja millaiset sopeutumismahdollisuudet kulttuurinmuutokseen ja elämään Suomessa heillä näyttää olevan. Tutkimus on osa monitieteistä Suomen akatemian rahoittamaa suomalais-venäläistä <i>Kieli ja koulutus kulttuurienvälisessä vuorovaikutuksessa</i> - tutkimusohjelmaa.</p> <p>Tutkimuksen kohderyhmänä ovat Venäjältä ja entisen Neuvostoliiton maista Suomeen muuttaneet venäjää äidinkielenään puhuvat yhdeksäsluokkalaiset oppilaat (yhteensä 147), jotka opiskelevat suomalaisissa kouluissa eri puolilla maata (yhteensä 43 koulua). Tutkimuksen aineisto kerättiin käyttäen strukturoitua kyselylomaketta ja analysoitiin kvantitatiivisin tilastomenetelmin. Lisäaineistoa kerättiin koulujen opettajille laaditulla puolistrukturoidulla kyselylomakkeella ja saatu tieto esitettiin kuvailevasti muiden tulosten ohessa.</p> <p>Tutkimustulokset osoittavat, että venäläiset koululaiset suhtautuvat myönteisesti venäjän kieleen, venäläisyyteen, venäläisiin sekä venäjän kielen opiskeluun. Myös suomen kieleen yleisellä tasolla ja suomen opiskeluun suhtaudutaan lähes yhtä myönteisesti. Henkilökohtaisella tasolla suomen kieleen, suomalaisuuteen ja suomalaisiin suhtaudutaan melko kielteisesti. Elämä Suomessa koetaan mieluisampana kuin Venäjällä ja suomen kielen osaaminen hyvin tärkeänä. Saatujen tulosten perusteella venäläisten koululaisten mahdollisuudet integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan näyttävät hyviltä. He haluavat säilyttää venäläisen kieli-identiteettinsä ja etnisen identiteettinsä, mutta ovat avoimia myös suomen kielelle ja kulttuurille.</p>	
Asiasanat	kieli-identiteetti, etninen identiteetti, akkulturaatio, maahanmuuttajaoppilas, kaksikielisyys, venäjä äidinkielenä, suomi toisena kielenä
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

Sanna Iskanius

VENÄJÄÄ ÄIDINKIELENÄÄN PUHUVIEN MAAHANMUUTTAJANUORTEN KIELI-IDENTITEETTI JA ETNINEN IDENTITEETTI

Language and ethnic identity of Russian immigrant pupils in Finland

With the continued increase in the number of Russian-speaking immigrant pupils entering Finnish schools, it is very important to find about the attitudes of these children and adolescents towards their mother tongue and being Russian. This paper will report on the results of a study on the language and ethnic identity of Russian immigrant pupils, studying on the ninth grade at Finnish schools. The aim of the study was to explore the attitudes of Russian pupils towards their mother tongue and the Russians, Finnish and the Finns, and the ethnic identity of pupils. The situations in which pupils use Russian/Finnish and the evaluation of their language ability in Russian/Finnish were also investigated. The data, gathered in 1997 with the help of questionnaires to pupils (n=121) and teachers (n=41), showed that Russian immigrant pupils have positive attitudes towards their mother tongue and culture, Russian people, and studying Russian at school. The attitudes towards the Finnish language and studying Finnish at school were also positive, but attitudes towards the Finns and Finnish culture were fairly negative. Russian pupils regarded themselves most often as Russians, only some of them considered themselves as Finns.

Tutkimustietoa venäläisistä oppilaista tarvitaan

Venäläisten lisääntyneen maahanmuuton myötä myös venäjänkielisten oppilaiden määrä suomalaisissa kouluissa on kasvanut. Heidän erityistarpeitaan ja opetusjärjestelyjä on kuitenkin tutkittu vähän, eikä heidän sopeutumis- ja kieliongelmistaan ole tutkimustietoa. Venäläiset lapset muodostavat ryhmän, jolla on hyvät mahdollisuudet kehittyä kaksikieliseksi. Kaksikielisyys on voimavara, jonka saavuttamiseen tarvitaan niin koulun kuin yhteiskunnankin tukea.

Venäjätaitoisten vähäisestä määrästä on puhuttu Suomessa paljon, minkä vuoksi olisikin kiinnitettävä huomiota paluumuuttajien ja maahanmuuttajien tietotaitoon

enemmän varsinkin nyt, kun Suomen ja Venäjän välinen yhteistyö ja kanssakäyminen lisääntyy. Kaksikielisten vähemmistöryhmien jäsenten kielitaitoa ja kahden kulttuurin tuntemusta on mahdollista hyödyntää myös uusien maahanmuuttajien koulutusta suunniteltaessa ja toteuttaessa.

Kieli on tärkeä osa ihmisen etnisyyttä ja identiteettiä. Koulun tavoitteena on tukea ulkomaalaisten oppilaiden kieli-identiteettiä, etnisyyttä ja kulttuuria sekä tarjota heille mahdollisuus opiskella äidinkieltään suomen kielen lisäksi. Tavoitteena on toimiva kaksikielisyys, jolloin lapsi oman äidinkieltensä ja kulttuurin tuntemuksensa lisäksi hallitsisi myös suomen kielen ja olisi tietoinen suomalaisesta kulttuuriperinnöstä sekä suomalaisista tavoista ja tottumuksista.¹ (OPS 1994; Sinko 1995.)

Toimivaan kaksikielisyteen ei kuitenkaan aina päästä, jos lapsi itse ei koe kaksikielisyttä ja äidinkieltensä säilyttämistä tärkeäksi, vaan haluaa puhua suomea myös kotona (esim. Pekkinen 1995, 1996; Suni 1996). Sopeutumisen ja kaksikieliseksi tuleminen kannalta yksilön asenteet äidinkieltä ja valtaväestön kieltä kohtaan ovat merkitseviä. Kieliasenteisiin vaikuttavat myös enemmistön asenteet vähemmistökielen puhujia kohtaan. Jaakkolan (1995) tutkimuksen mukaan esimerkiksi asenteet venäläisiä kohtaan ovat Suomessa muuttuneet kielteisemmiksi, millä on todennäköisesti vaikutusta venäläisten maahanmuuttajaoppilaidenkin suhtautumiseen äidinkieltään ja etnisyyttään kohtaan.

Tässä artikkelissa tarkastelen äidinkielenään venäjää puhuvien maahanmuuttajaoppilaiden kieli-identiteettiä ja etnistä identiteettiä. Artikkelini pohjautuu venäjän kielen pro gradu –tutkielmaani ja siinä esitettyihin tutkimustuloksiin (Iskanius 1998). Tutkimus on osa vuonna 1996 Jyväskylän yliopistossa käynnistynyttä monitieteistä Suomen Akatemian rahoittamaa suomalais-venäläistä *Kieli ja koulutus kulttuurienvälisessä vuorovaikutuksessa* –tutkimusohjelmaa (Laihiala-Kankainen 1997).

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, miten yhdeksäsluokkalaiset venäjänkieliset maahanmuuttajaoppilaat suhtautuvat äidinkieleensä ja suomen kieleen. Haluavatko he säilyttää äidinkieltensä ja kulttuuriperintönsä? Miten koululaiset suhtautuvat suomen kieleen, ovatko heidän opiskelumotiivinsa instrumentaalisia vai integratiivisia (ks. Gardner & Lambert 1972)? Mitä mieltä he ovat venäjän ja suomen kielen opiskelusta? Millaiseksi he arvioivat äidinkielen ja suomen kielen taitonsa? Edelleen pyrin selvittämään, miten koululaiset suhtautuvat etniseen taustaansa ja

---

¹ Äidinkielen ja kaksikielisyden määritelmistä esim. Skutnabb-Kangas 1988: 34-38, 61-68.

suomalaisuuteen sekä venäläisiin ja suomalaisiin ja millaisissa tilanteissa he käyttävät venäjää, milloin taas suomea.

Tutkimukseen osallistui yhteensä 121 oppilasta 41 peruskoulusta eri puolilta Suomea. Aineisto kerättiin strukturoidulla kyselylomakkeella syyskuussa 1997. Oppilaiden kyselylomakkeen lisäksi kouluille lähetettiin maahanmuuttajaoppilaiden opetusjärjestelyjä koskeva kysely, jonka tietoja käytettiin hyväksi oppilaiden vastauksia analysoitaessa. Aineiston analyysissä on käytetty kvantitatiivisia tilastomenetelmiä, ainoastaan opettajille tarkoitetun kyselyn vastausten keskeiset sisällöt on esitetty kuvailevasti.

Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä tarkastellaan käsityksiä kieli-identiteetistä ja etnisestä identiteetistä (esim. Laine & Pihko 1991, Lehtonen 1998, Liebkind 1994; 1997) sekä akkulturaatiosta (esim. Berry 1990; Berry et al. 1987).

Identiteetin muotoutuminen on jatkuvaa prosessia

Identiteetin määritelmiä on useita ja sitä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa identiteetillä tarkoitetaan yksilön käsitystä itsestään yksilönä ja toisaalta jonkin sosiaalisen ryhmän jäsenenä, esimerkiksi etnisen ja kieliryhmän jäsenenä. Identiteettiin liittyy tietynlainen varmuuden tunne itsestään, kyvyistään ja siitä, että jokaisella on oma paikkansa maailmassa ja siinä yhteisössä, jossa hän elää. Identiteetti muodostuu merkitysneuvotteluissa, joita yksilö käy eri tilanteissa riippuen siitä, kuka, kenen kanssa ja missä hän puhuu. Identiteetti ei siten ole jokin tietty, määriteltävissä oleva käsite, vaan yksilö muodostaa identiteettinsä kyseessä olevassa tilanteessa. (Lehtonen 1998.)

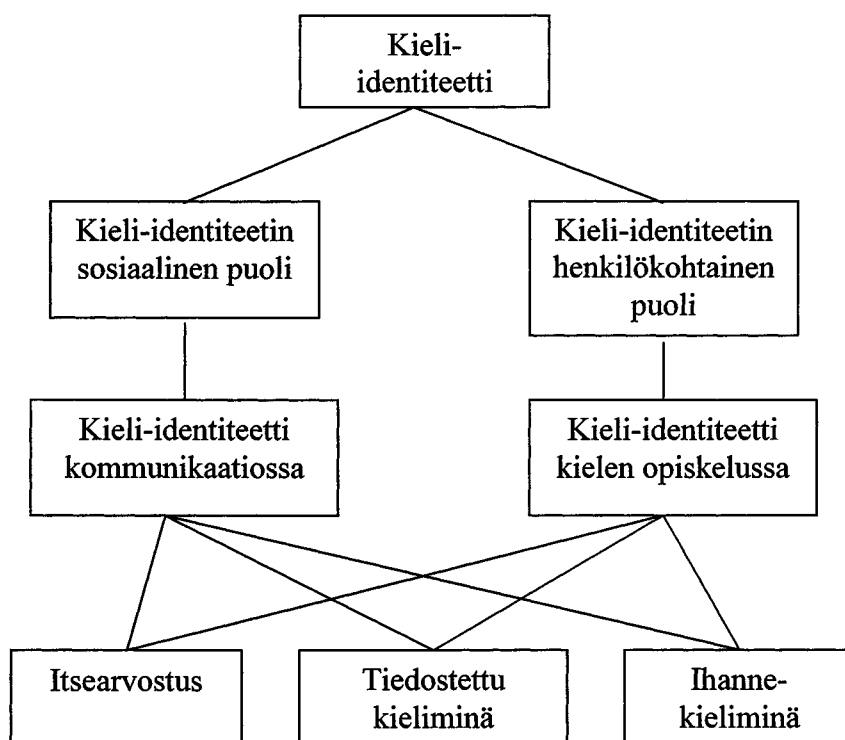
Identiteetti ei ole siis pysyvä ja staattinen, vaan se muuttuu tilanteen mukaan. Maahanmuutto on yksilölle uusi tilanne, jossa sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö vaihtuu. Esimerkiksi venäläinen koululainen kuuluu Suomessa etniseen ja kielelliseen vähemmistöön, jolloin hänen on ikään kuin rakennettava identiteettinsä uudestaan erilaisessa kulttuurisessa ympäristössä ja löydettävä sopiva ratkaisu aikaisemman ja uuden elämäntilanteen välillä. (esim. Puusaari 1997: 21-22.)

Identiteetti jaotellaan usein pienempiin osa-alueisiin. Yleistä on identiteetin jakaminen henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen identiteettiin. **Henkilökohtaiseen identiteettiin** kuuluvat yksilön fyysiset ja psyykkiset ominaisuudet

sekä identiteetin jatkuvuus ja omanarvontunne. **Sosiaaliseen identiteettiin** on sidoksissa yhteenkuuluvuudentunne tiettyjen sosiaalisten ryhmien kanssa. (Ouvinen-Birgerstam 1984; Virta 1994; Wolf-Knuts 1995.)

Sosiaalinen identiteetti koostuu kuuluvuudesta erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin, esimerkiksi tiettyyn kieli-, kulttuuri-, ammatti- tai uskontoryhmään (Kulturologija 1997; Virta 1989; Liebkind 1997). **Kulttuuri-identiteetti** on näin ollen osa sosiaalista identiteettiä. Sillä tarkoitetaan tiettyyn kulttuuriryhmään kohdistuvaa yhteenkuuluvuudentunnetta sekä yhteiseen kieleen, historiaan, perinteeseen ja yhteisiin arvoihin liittyvää käyttäytymistä (Liebkind 1994: 22). Myös **etninen identiteetti** on osa sosiaalista identiteettiä. Etnisellä identiteetillä tarkoitetaan tietoisuutta omasta etnisyydestä ja samastumista tiettyyn etniseen ryhmään (Liebkind 1994: 22). Kulttuuri-identiteetin ja etnisen identiteetin lisäksi myös **kieli-identiteettiä** voidaan pitää sosiaalisen identiteetin osana. Kieli- ja kulttuuri-identiteetin ja etnisen identiteetin välillä ei kuitenkaan ole selvää rajaa, vaan eri ”identiteetit” ovat keskenään vuorovaikutuksessa.

Kuten identiteetillä yleensä, myös kieli-identiteetillä on kaksi puolta, sosiaalinen ja henkilökohtainen. Kieli-identiteetin **sosiaaliseen** puoleen sisältyvät yksilön asenteet ja suhtautuminen kohdekieltä ja sen puhujia kohtaan sekä valinnat kielenkäyttötilanteissa. Kieli-identiteetin **henkilökohtainen** puoli on enemmän sidoksissa kielenoppijan kieliminään, eli käsityksiin itsestä yleensä kielenoppijana ja erityisesti tietyn kielen oppijana (Laine & Pihko 1991). Kuviossa 1 on havainnollistettu tässä tutkimuksessa käytetty kieli-identiteetin rakenne.

Kuvio 1 Kieli-identiteetin rakenne

Kieli-identiteetin sosiaaliseen eli kommunikatiiviseen puoleen liittyy kaksi osaa, kielellinen itsearvostus ja minäkäsitys eli tiedostettu kieliminä (termi Laine & Pihko 1991). Itsearvostukseen kuuluu yksilön tunne siitä, että hän on oma itsensä puhuessaan tietyllä kielellä ja että hän kuuluu tiettyyn tai tiettyihin kieliryhmiin hyväksyttynä jäsenenä. Itsearvostukseen liitetään myös yksilön mielipiteet kielistä, eli onko hän ylpeä vai häpeääkö hän kielitaitoaan ja kieliryhmänsä jäsenyyttä. Tiedostettuun kieliminään sisältyy yksilön käsitykset kompetenssistaan puhuessaan tietyllä kielellä kieliryhmän edustajien kanssa. (Virta 1994: 24-25.)

Kieli-identiteetin henkilökohtaiseen eli kielen tai kielten opiskeluun liittyvään puoleen Laine ja Pihko (1991) sisällyttävät kolme osatekijää, jotka ovat samat kuin kieli-identiteetin sosiaaliseen puoleen liittyvät, eli itsearvostus, tiedostettu kieliminä ja ihannekieliminä. Laine ja Pihko käyttävät kielenopiskelun minäkäsityksestä nimitystä **kieliminä**. Kieliminän perussävyyn vaikuttaa suuresti oppilaan itsearvostus. Itsearvostukseen sisältyvät läheisesti oppilaan havainnot ja käsitykset olemuksestaan ja kyvyistään kielenoppijana. Oppilas pystyy esimerkiksi toteamaan, että hän pärjää hyvin suomen opinnoissa. Tätä kieliminän osa-aluetta

kutsutaan tiedostetuksi kieliminäksi. Kieliminään sisältyy myös oppilaan haaveita ja toiveita kielenopiskelustaan ja kielitaidostaan, eli miten hän haluaisi ja toivoisi osaavansa jotakin kieltä. Tätä kieliminän osa-aluetta sanotaan ihannekieliminäksi. (Laine & Pihko 1991; Pihko 1987: 4-5.)

Akkulturaatio on kulttuurinmuutosta

Maahanmuuttajan kohtaamasta kulttuurinmuutoksesta käytetään nimitystä akkulturaatio. Sillä tarkoitetaan kielenoppijan sosiaalista ja psykososiaalista integroitumista kohdekielen puhujien joukkoon. Akkulturaatio vaatii kahden autonomisen kulttuuriryhmän kosketusta, minkä lisäksi toisessa ryhmässä on tapahduttava muutos toisen ryhmän kosketuksen seurauksena. Yleensä muutos koskee vähemmistökulttuurin edustajia. (Berry et al. 1987: 491-492; Berry 1990: 206; Scollon & Scollon 1995: 150.)

Berryn (1990; Berry et al. 1987) mukaan akkulturaatio voidaan jakaa neljään tyyppiin sen mukaan, miten tärkeäksi yksilö kokee oman kulttuurinsa säilyttämisen ja valtakulttuuriin liittyvät kontaktit. Jokaisen etnisen tai kulttuurivähemmistön jäsenen on otettava kantaa kahteen peruskysymykseen: 1) miten tärkeää on säilyttää oma kulttuurinsa ja siihen liittyvä kulttuuri-identiteetti, ja 2) miten tärkeää on ylläpitää hyvät suhteet ja kiinteä yhteys valtaväestöön ja koko yhteiskuntaan. Huomioimalla pelkät kyllä tai ei -vastaukset saadaan neljä perusasennetta, joita voidaan sanoa myös akkulturaatiotyypeiksi. Akkulturaatio voi olla sopeutumista, sulautumista, eristäytymistä tai syrjäytymistä (kuvio 2).

Oman kulttuurin ja siihen liittyvän kulttuuri-identiteetin säilyttäminen

"KYLLÄ"

"EI"

Hyvät suhteet ja kiinteä yhteys yhteiskuntaan ja valtaväestöön	"KYLLÄ"	INTEGRAATIO Sopeutuminen, kotoutuminen	ASSIMILAATIO sulautuminen
	"EI"	SEPARATISMI Eristäytyminen	MARGINALISAATIO syrjäytyminen

Kuvio 2 Akkulturaatiotyypit (Berry et al. 1997: 496)

Integraatiosta eli sopeutumisesta voidaan puhua silloin, kun vähemmistön jäsenet pyrkivät säilyttämään omia kulttuuriperinteitään ja samalla ylläpitämään yhteyksiä enemmistökulttuuriin (Berry et al. 1987). Yleensä vähemmistökulttuurin integroitumista pidetään psykologisesti parhaana vaihtoehtona ja sitä pyritään tukemaan myös yhteiskunnan taholta (Sue & Sue 1990: 106-107, 117).

Assimilaatio eli sulautuminen merkitsee oman kulttuurin hylkäämistä ja enemmistökulttuurin omaksumista sen tilalle (Berry et al. 1987). Seurauksena voi olla osittain tai kokonaan oman äidinkielen unohtaminen. Myös vanhemmat voivat edesauttaa äidinkielen unohtamista, jos perheessä siirrytään käyttämään ainoastaan enemmistön kieltä. Näin esimerkiksi venäläinen lapsi unohtaa vähitellen äidinkieltänsä ja puhuu ainoastaan suomea sulautuakseen paremmin suomalaisten joukkoon. (D'ačkov 1996: 7; Protasova 1995: 16-17.)

Separaatiosta eli eristäytymisestä voidaan puhua silloin, kun vähemmistön jäsenet korostavat vain omaa kulttuuriaan ja vetäytyvät kanssakäymisestä valtaväestön edustajien kanssa (Berry et al. 1987). Toinen akkulturaation negatiivisista tyypeistä on **marginalisaatio** eli syrjäytyminen/ vieraantumisen. Marginalisoituminen on tyypillistä silloin, kun oma kulttuuri ja kieli torjutaan, mutta ei myöskään omaksuta enemmistökulttuuria. Tällöin vähemmistön jäsen ikään kuin putoaa kahden kulttuurin väliin, eikä hyväksy kumpaakaan tai tule hyväksytyksi kummassakaan. (Berry et al. 1987.)

Venäjänkielisten oppilaiden taustatiedot

Kyselyyn vastanneista 121 venäjänkielisestä oppilaasta tyttöjä on 63 (52%) ja poikia 58 (48%). Yhdeksännellä luokalla opiskelevia oli 107, loput 14 opiskelivat valmistavassa opetuksessa tai kahdeksannella luokalla, mutta olivat ikänsä puolesta yhdeksäsluokkalaisia.

Äidinkieleltään kaikki kyselyyn osallistuneet ovat venäjänkielisiä. Suurin osa oppilaista (77%) on syntynyt Venäjällä, reilu viidennes (23%) Virossa, Valkovenäjällä, Latviassa, Ukrainassa ja Uzbekistanissa. Suomeen muuttohetkellä Venäjällä asuvia oli 79%, Virossa asuvia 16% ja yhteensä 5% asui Valkovenäjällä,

Latviassa tai Ukrainassa. Vuosina 1990-1994 Suomeen muuttaneita on noin puolet, 49%, vuosina 1995-1997 muuttaneita on 51% oppilaista.

Noin puolella venäjänkielisistä oppilaista on paluumuuttajatausta, eli joko heidän vanhempiensa tai isovanhempiensa äidinkieli on inkeri, suomi tai karjala. Varsinaisesti oppilaiden maahanmuuton syitä ei tutkimuksessa selvitetty. Kotikielenä oppilaiden perheissä käytetään yleensä venäjää (61%), venäjää ja suomea (30%) tai pelkästään suomea (2%) tai venäjän ja suomen lisäksi vielä jotakin kolmatta kieltä (7%).

Kommunikaation kieli ja kontaktit

Oppilaiden kommunikaatiokieltä kysyttiin koulun ja kodin osalta, minkä lisäksi selvitettiin suomalais- ja venäläiskontaktien määrää. Oppitunneilla yleisemmin käytetty kieli on luonnollisesti suomi, mutta välitunneilla tilanne muuttuu: oppilaat käyttävät yleisemmin venäjää. Opettajat mainitsivat oppilaiden vähäiset kontaktit suomalaisiin ikätovereihin, mikä heijastuu myös oppilaiden vastauksista.

Kuten jo aikaisemmin mainittiin, kotikielenä käytetään yleensä venäjää. Äidin kanssa venäjää puhutaan useammin kuin isän tai sisarusten kanssa. Joillakin oppilailla on suomalainen isä tai isäpuoli, minkä vuoksi venäjää puhutaan isän kanssa vähemmän kuin äidin kanssa. Noin 7% oppilaista puhuu yleensä enemmän suomea kuin venäjää kotonaan.

Venäläis- ja suomalaiskontaktien määrää tarkasteltaessa voidaan havaita, että arkipäivän tilanteissa oppilaat tapaavat lähes yhtä usein suomalaisia kuin venäläisiäkin, mutta vieraat ja ystävät ovat useimmiten venäläisiä. Noin puolet oppilaista ilmoittaa, että heillä käy usein tai melko usein venäjänkielisiä vieraita, kun vastaava luku suomenkielisten vieraiden osalta on noin 25%. Oppilaista 17% ilmoittaa, että heillä käy harvoin tai ei koskaan venäjänkielisiä vieraita, kun taas vastaava luku suomenkielisten vieraiden osalta on lähes 40%. Venäjänkielisten ystävien kanssa aikaansa usein tai melko usein viettää yli 60%, suomenkielisten kanssa noin kolmannes oppilaista. Noin viidenneksellä koululaisista on harvoin tai ei koskaan kontakteja venäjänkielisiin ikätovereihin, kontakteja suomalaisten ikätovereidensä kanssa harvoin tai ei koskaan on hieman yli puolella kyselyyn osallistuneista. Näin ollen aikaisemmat

havainnot venäjänkielisten tavasta seurustella vain oman kieliryhmänsä edustajien kanssa näyttävät pitävän paikkansa (Pekkinen 1996: 77-78).

Kielitaitoarviot

Koululaisia pyydettiin arvioimaan venäjän ja suomen kielen taitoansa tiettyjen tilanteiden pohjalta (esim. keskusteleminen puhelimessa, kaupassa, bussissa, opettajan kanssa, kirjojen ja lehtien lukeminen, kirjeen kirjoittaminen, puheen ymmärtäminen vapaammissa ja virallisemmissä tilanteissa).

Venäjän kielen taitonsa koululaiset arvioivat hyväksi, kysymyksestä riippuen 87-98% oppilaista arvioi äidinkielen taitonsa melko hyväksi tai erittäin hyväksi. Joukossa oli kuitenkin myös joitakin sellaisia oppilaita (1-8% kysymyksestä riippuen), jotka arvioivat selviytyvänsä kuvatuista tilanteista äidinkielellään huonosti tai ei lainkaan. Vaikeimpana koululaiset kokevat kirjeen kirjoittamisen ja helpoimpana tavallisen arkipäiväisen puheen ymmärtämisen, mikä on melko odotuksenmukaista.

Suomen kielen taitonsa koululaiset arvioivat huonommaksi kuin äidinkielen taitonsa. Kysymyksestä riippuen 37-62% oppilaista arvioi selviytyvänsä kuvatuista tilanteista melko hyvin tai erittäin hyvin suomen kielellä, 13-34% melko huonosti tai ei lainkaan. Vaikeinta koululaisten mielestä on suomenkielisen kirjallisuuden lukeminen, helpointa tavallisen arkipäiväisen tai kaupassa käytävän keskustelun ymmärtäminen.

Suhtautuminen venäjän ja suomen kieleen

Oppilaiden suhtautumista venäjän ja suomen kieleen sekä asenteita venäjän ja suomen opiskelua kohtaan tarkasteltiin sekä sosiaalisella tasolla (esim. väittämät *On tärkeää osata puhua venäjää, On tärkeää osata kirjoittaa suomea, Minusta venäjän opiskelu on mielenkiintoista, Haluaisin opiskella enemmän suomea koulussa*) että henkilökohtaisella tasolla (esim. *Puhun mieluiten venäjää, Olen ylpeä venäjän kielen taidostani, Minulle suomen kieli on kaikkein läheisin*).

Tutkimustulokset osoittavat, että oppilaat suhtautuvat keskimäärin hyvin myönteisesti äidinkieleensä ja kulttuuriinsa. Suhtautuminen venäjän kieleen

sosiaalisella eli yleisellä tasolla on myönteisempää kuin henkilökohtaisella tasolla. Henkilökohtaista mielipidettä kysyttäessä oppilaiden oli vaikea ilmaista kantaansa. Tämä kertoo ilmeisesti siitä, että oppilaat tasapainoilevat kahden kielen välissä, eivätkä joko ole vielä löytäneet itseään tyydyttävää ratkaisua venäjän ja suomen kielen välillä tai eivät ole aikaisemmin pohtineet kielten merkitystä henkilökohtaisella tasolla. Tämä voi viitata myös monikieliseen identiteettiin, jolloin kielten välinen suhde saattaa olla hyvin tilannesidonnainen.

Venäjän kielen opiskeluun ei suhtauduta niin myönteisesti kuin venäjän kieleen yleensä. Tähän vaikuttavat todennäköisesti myös itse opetusjärjestelyihin, opetukseen ja opettajaan liittyvät seikat. Venäjän kielen opetus on järjestetty monin eri tavoin, joissakin kouluissa opiskelu on vapaaehtoista, joissakin taas pakollista. Myös oppituntien sijoittelu koulupäivän aikana vaihtelee: opetus on joko muiden oppiaineiden tapaan normaalin koulupäivän aikana tai koulupäivän jälkeen. Myös sopivasta opetusmateriaalista on puutetta, minkä lisäksi opetusryhmien heterogeenisuus aiheuttaa ongelmia, koska samassa ryhmässä voi opiskella kielitaidoltaan monentasoisia oppilaita.

Venäjän kielen osaamisen merkitystä työnsaannissa ei koettu läheskään yhtä tärkeäksi kuin suomen osaamista. Tulevaisuuden kannalta oppilaat kuitenkin kokivat venäjän osaamisen yhtä tärkeäksi kuin suomen kielen taidon.

Muilta osin suhtautuminen suomen kieleen poikkesi suhtautumisesta venäjän kieleen. Yleisellä tasolla suhtautuminen oli melko myönteistä, ei kuitenkaan yhtä myönteistä kuin venäjän kieltä kohtaan. Henkilökohtaisella tasolla suomen kieleen suhtauduttiin kielteisesti, kun taas suomen opiskelu koettiin suhteellisen mielenkiintoisena, joskaan ei yhtä mielenkiintoisena kuin venäjän opiskelu. Suurin osa oppilaista (74%) haluaisi kuitenkin opiskella enemmän suomea. Myös elämä Suomessa ja suomalainen elämäntapa koettiin miellyttävämpinä kuin asuminen Venäjällä tai venäläinen elämäntapa. Tähän vaikuttavat ilmeisesti Venäjän nykyisin epävakaata taloudellinen ja poliittinen elämä sekä turvattomuus.

Tulokset viittaavat siihen, että oppilaat ovat instrumentaalisesti motivoituneita opiskelemaan suomea, toisin sanoen he haluavat oppia suomen kielen hyötyäkseen kielitaidostaan ja menestyäkseen koulutuksessa ja työelämässä, eivätkä niinkään solmiakseen kontakteja suomalaisten kanssa (Gardner & Lambert 1972). Oppilaat ymmärtävät suomen osaamisen merkityksen, mutta eivät koe suomen kieltä itselleen läheiseksi. Integroituminen yhteiskuntaan ei edellytäkään kieli- ja kulttuuri-

identiteetin muuttamista suomalaiseksi, vaan tärkeintä on, että oppilas oman äidinkiellensä ja kulttuuriperintönsä säilyttämisen lisäksi tiedostaa ja omaksuu myös suomen kielen ja suomalaisen kulttuuriperinnön piirteitä siinä määrin kuin on tarpeellista suomalaisessa yhteiskunnassa selviytymisen kannalta.

Etninen identifioituminen ja suhtautuminen suomalaisiin ja venäläisiin

Etnistä identifioitumista tarkasteltiin henkilökohtaisella tasolla (esim. väittämät *Häpeän venäläisyyttäni, Haluaisin, että minua pidettäisiin suomalaisena*) ja suhtautumista venäläisiin ja suomalaisiin yleisellä tasolla (esim. *Venäläiset ovat viisaita, Minun on helppo tutustua suomalaisiin ikätovereihini*). Vastausten perusteella oppilaat ovat etniseltä identiteetiltään ennen kaikkea venäläisiä, vaikka monet kokivatkin vaikeana oman mielipiteensä ilmaisemisen. Puolet oppilaista haluaisi pidettävän itseään venäläisenä, kun taas neljäsosa oppilaista haluaisi pidettävän itseään suomalaisena.

Oppilaat suhtautuivat venäläisiin huomattavasti myönteisemmin kuin suomalaisiin, vaikka monen olikin vaikea ilmaista kantaansa. Oppilaiden oli vaikea sanoa mielipidettään varsinkin suomalaisista, mihin syynä voivat olla vähäiset kontaktit yleensä suomalaisten ja varsinkin suomalaisten ikätovereiden kanssa. Venäläisten oppilaiden mielestä tutustuminen suomalaisiin ikätovereihin on vaikeaa, vain reilu kolmasosa oppilaista pitää tutustumista helppona. Vastaavasti tutustuminen venäläisten ikätoverien kanssa on helppoa yli 80 prosentin mielestä.

Etninen identifioituminen, suhtautuminen kielenpuhujiin ja venäjän ja suomen kieleen ovat tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä tekijöitä määriteltäessä venäjänkielisten oppilaiden kieli-identiteettiä. Kieli-identiteettiin liittyvien tekijöiden väliset suhteet on esitetty taulukossa 1.

TAULUKKO 1 Kieli-identiteettiin liittyvien tekijöiden väliset korrelaatiot

Tekijä	Suhtautuminen venäläisiin	Suhtautuminen venäläisyyteen	Suhtautuminen suomalaisiin	Suhtautuminen suomalaisuuteen
Henkilökohtainen suhtautuminen venäjän kieleen	.458**	.717**	-.319**	-.568**
Yleinen suhtautuminen venäjän kieleen	.518**	.693**	-.240**	-.456**
Suhtautuminen venäjän opiskeluun	.454**	.605**	-.272**	-.441**
Henkilökohtainen suhtautuminen suomen kieleen	-.318**	-.501**	.519**	.712**
Yleinen suhtautuminen suomen kieleen	-.136	-.162	.471**	.495**
Suhtautuminen suomen opiskeluun	-.169	-.330**	.545**	.542**
Elämä Suomessa	-.213**	-.238**	.266**	.436**

** tilastollisesti merkitsevä korrelaatio ($p \leq .01$)

Taulukosta ilmenee, että lähes kaikkien kieli-identiteettiin liittyvien tekijöiden välillä on tilastollisesti merkitsevä korrelaatio, toisin sanoen esimerkiksi myönteisesti venäjän kieleen suhtautuva suhtautuu myönteisesti myös venäläisyyteen ja venäläisiin.

Venäläisyyteen ja venäläisiin suhtautumisen ja henkilökohtaisen ja yleisen venäjän kieleen ja opiskeluun suhtautumisen välillä on havaittavissa tilastollisesti merkitsevät positiiviset korrelaatiot, negatiiviset taas venäläisyyteen ja venäläisiin suhtautumisen ja henkilökohtaisen suhtautumisen suomen kieleen ja elämään Suomessa suhtautumisen välillä. Myös venäläisyyteen ja suomen opiskeluun suhtautumisen välillä on havaittavissa merkitsevä negatiivinen korrelaatio.

Suomalaisuuteen ja suomalaisiin suhtautumisen sekä kaikkien muiden kieliin liittyvien tekijöiden välillä on merkitsevät korrelaatiot: positiiviset korrelaatiot suomen kielen osalta ja negatiiviset venäjän kielen osalta.

Edellä mainitut tulokset vahvistavat sen, että oppilaat ovat kieli-identiteetiltään yleensä joko suomalaisia tai venäläisiä, eikä myönteinen molempiin kieliin liittyvä asennoituminen näytä tämän tutkimuksen mukaan mahdolliselta, jos kaikki käytetyt kieli-identiteettiin liittyvät väittämät otetaan huomioon. Toisin sanoen oppilaat ovat melko ehdottomia oman kielellisen ja etnisen identifioitumisensa osalta. Ainoastaan suomen kieleen suhtautuminen yleisellä tasolla tekee poikkeuksen, siihen suhtaudutaan myönteisesti huolimatta kielteisestä henkilökohtaista suhtautumisesta suomen kieleen, suomalaisuuteen ja suomalaisiin.

Kieli-identiteettiin vaikuttavia tekijöitä

Tyttöjen ja poikien välillä ei ole eroa kieli-identiteettiä ja etnistä identiteettiä koskevissa vastauksissa. Oppilaan **lähtömaa** on yhteydessä kieli-identiteettiin siten, että Venäjältä muuttaneet suhtautuvat suomalaisiin myönteisemmin kuin muista entisen Neuvostoliiton maista muuttaneet.

Äidinkielen eli **venäjän opetuksella** on yhteyttä kieli-identiteettiin siten, että ne oppilaat, jotka saavat opetusta omalla äidinkielellään, suhtautuvat venäjän kieleen kielteisemmin kuin ne, jotka eivät sitä opiskele. Syynä tähän voi olla esimerkiksi suhtautuminen opettajaan tai opetusjärjestelyt. Kielteinen suhtautuminen opetusjärjestelyihin voi heijastua myös kieleen yleensä eikä pelkästään opiskeluun.

Myös **maahanmuuttovuosi** on yhteydessä oppilaiden kieli-identiteettiin. Aikaisemmin Suomeen muuttaneet suhtautuvat suomen kieleen myönteisemmin kuin äskettäin muuttaneet. He arvioivat suomen kielen taitonsa paremmaksi, mutta venäjän kielen taitonsa huonommaksi kuin myöhemmin muuttaneet. Tämä viittaa mitä ilmeisimmin siihen, että äidinkielen opetusta on liian vähän, jotta kielitaito säilyisi ja kehittyisi. Syynä voi olla myös se, että äidinkielen taitoa ei kehitetä kouluopetuksen ulkopuolella esimerkiksi lukemalla tai kirjoittamalla.

Kieli-identiteettiin vaikuttaa myös **oppilaan arvio** omasta kielitaidostaan. Mitä paremmaksi oppilas arvioi venäjän kielen taitonsa, sitä myönteisemmin hän suhtautuu äidinkieleensä, sen opiskeluun ja venäläisyyteen. Jos oppilas arvioi suomen kielen taitonsa erittäin hyväksi, hän suhtautuu suomen kieleen myönteisesti ja kokee sen itselleen läheisemmäksi kuin venäjän kielen.

Myös **kotona käytetyillä kielillä** on yhteys oppilaiden kieli-identiteettiin. Kotonaan pelkästään suomea tai sekä suomea että venäjää puhuvat suhtautuvat suomen kieleen ja suomalaisiin myönteisemmin kuin ne, jotka puhuvat kotona ainoastaan venäjää. Ainoastaan venäjää puhuvat suhtautuvat venäjän kieleen ja sen opiskeluun myönteisemmin kuin suomea tai sekä suomea että venäjää kotonaan puhuvat.

Tulosten mukaan myös **kontaktien** ja kieli-identiteetin välillä on yhteys. Oppilaat, joilla on usein kontakteja venäjänkielisiin, ovat kieli-identiteetiltään venäläisiä. He suhtautuvat myönteisesti suomen kieleen yleisellä tasolla ja elämään Suomessa, mutta kielteisesti suomen kieleen henkilökohtaisella tasolla sekä suomalaisiin. Suomalaisten kanssa usein aikaansa viettävät suhtautuvat myönteisesti

suomen kieleen ja suomalaisuuteen myös henkilökohtaisella tasolla, mutta kielteisesti venäjän kieleen ja venäläisyyteen henkilökohtaisella tasolla.

Neljä kieli-identiteettityyppiä

Eri kieli-identiteettityyppien löytämiseksi kyselystä otettiin mukaan 13 venäjän kieleen ja venäläisyyteen liittyvää ja 11 suomen kieleen ja suomalaisuuteen liittyvää väittämää. Mukaan otettavien väittämien määrää rajaamalla pyrittiin huomioimaan vain ne keskeiset tekijät, jotka aikaisemman analyysin perusteella vaikuttivat olevan keskeisimmät kieli-identiteetin kannalta. Tyypittelyn avulla haluttiin selvittää, millaisia Berryn (1990; Berry et al. 1987) esittämiä akkulturaatiotyyppiä tähän tutkimukseen osallistuneiden joukossa on löydettävissä. On kuitenkin huomattava, että tähän tutkimukseen käytetty kyselylomake on laadittu ensisijaisesti kieli-identiteettiä ja etnistä identiteettiä ajatellen, eikä sen mahdollista soveltuvuutta akkulturaatioasenteiden tutkimiseen huomioitu kyselyä suunniteltaessa.

Venäjän kieleen ja venäläisyyteen liittyvistä väittämistä otettiin mukaan seuraavat:

En halua unohtaa omaa äidinkieltäni
On tärkeää ymmärtää venäjää
On tärkeää osata puhua venäjää
On tärkeää osata lukea venäjää
On tärkeää osata kirjoittaa venäjää
Puhun mieluiten venäjää
Olen ylpeä venäjän kielen taidostani
Olen mielestäni venäjänkielinen
Haluaisin osata paremmin venäjää
Minulle venäjän kieli on kaikkein läheisin
Häpeän venäläisyyttäni
Haluaisin, että minua pidettäisiin venäläisenä
Olen ylpeä venäläisyydestäni

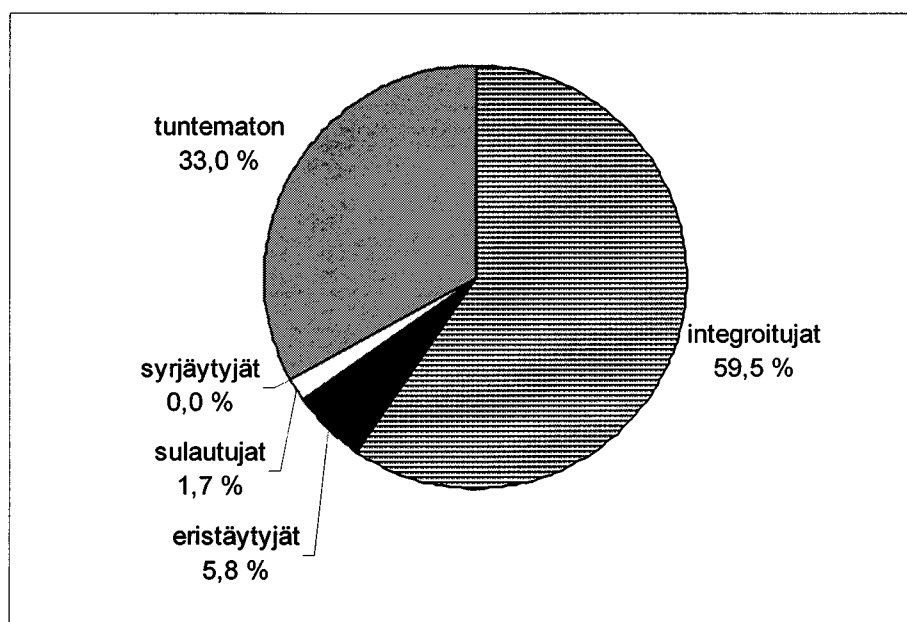
Suomen kieleen ja suomalaisuuteen liittyvät seuraavat väittämät:

On tärkeää ymmärtää suomea
On tärkeää osata puhua suomea
On tärkeää osata lukea suomea
On tärkeää osata kirjoittaa suomea
Puhun mieluiten suomea
Olen mielestäni suomenkielinen
Haluaisin osata paremmin suomea

*Minulle suomen kieli on kaikkein läheisin
Haluaisin, että minua pidettäisiin suomalaisena
Pidän suomalaisesta elämäntavasta
Minusta on mukava asua Suomessa*

Tyyppiä luokiteltaessa on otettu huomioon sellaiset oppilaat, jotka ovat vastanneet vähintään 75%:iin edellä mainituista väittämistä joko myönteisesti tai kielteisesti, riippuen siitä, miten tyyppin määrittelyssä edellytetään. Kuviossa 3 selviävät kaikkien kieli-identiteettityyppien osuudet koko tutkimukseen osallistuneiden joukossa.

Kuvio 3 Kieli-identiteettityyppien prosenttijakaumat

Oppilaat, jotka edustavat ensimmäistä kieli-identiteettityyppiä, integroitujia, suhtautuvat myönteisesti sekä venäjän että suomen kieleen ja venäläisyyteen ja suomalaisuuteen. Integroitujia oli neljästä tyypestä eniten, 59,5%. Tässä joukossa ei ollut kuitenkaan yhtään sellaista oppilasta, joka olisi vastannut kaikkiin väittämiin myönteisesti. Jos väittämien joukosta jätetään huomioimatta henkilökohtaiseen suhtautumiseen suomalaisuutta kohtaan liittyvät väittämät (*Puhun mieluiten suomea, Olen mielestäni suomenkielinen, Haluaisin osata paremmin suomea, Minulle suomen kieli on kaikkein läheisin, Haluaisin, että minua pidettäisiin suomalaisena*), kasvaa vähintään 75%:iin väittämistä myönteisesti vastanneiden määrä 81%:iin. Tämä tulos vahvistaa aikaisempia

tuloksia siitä, että vaikka oppilaat suhtautuvat muuten myönteisesti suomen kieleen, he eivät kuitenkaan koe itseään suomalaisiksi eivätkä suomea itselleen henkilökohtaisesti läheiseksi.

Toista kieli-identiteettityyppiä, eristäytyjiä, edustavat oppilaat, jotka suhtautuvat venäjän kieleen ja venäläisyyteen myönteisesti mutta suomen kieleen ja suomalaisuuteen kielteisesti. Eristäytyjiä on 5,8% oppilaista. Heistä yksikään ei kuitenkaan ole vastannut kaikkiin suomen kieltä ja suomalaisuutta koskeviin kysymyksiin kielteisesti. Jos huomioimatta jätetään elämää Suomessa koskevat kysymykset (*Haluaisin osata paremmin suomea, Pidän suomalaisesta elämäntavasta, Minusta on mukava asua Suomessa*), kielteisesti vastanneiden joukko kasvaa.

Kolmannen kieli-identiteettityypin edustajat, sulautujat, ovat vastanneet kielteisesti venäjän kieltä ja venäläisyyttä koskeviin kysymyksiin ja myönteisesti suomen kieltä ja suomalaisuutta koskeviin kysymyksiin. Sulautujia joukossa on vain kaksi (1,7%).

Neljäs kieli-identiteettityyppi on negatiivinen suhteessa molempiin kieliin ja suomalaisuuteen ja venäläisyyteen. Tämän tyyppin voisi ajatella edustavan syrjäytyjiä. Tämän analyysin perusteella tutkimusjoukosta ei löytynyt yhtään syrjäytyjää, mikä on hyvä, koska syrjäytyjät jäävät usein kahden kulttuurin väliin ja voivat näin ollen tuntea itsensä juurettomaksi, mihinkään ryhmään kuulumattomaksi (Berry et al. 1987; Berry 1990).

Neljän edellä kuvatun kieli-identiteetin ulkopuolelle jää 33% oppilaista. Tämä tyyppi on ilmeisesti eräänlainen sekatyypin, jota ei ole mahdollista selvittää käytetyn analyysin avulla. Todennäköisesti näiden oppilaiden joukossa on sellaisia, jotka ovat vastanneet osaan kysymyksistä myönteisesti ja osaan kielteisesti, tai eivät ole osanneet sanoa lainkaan mielipidettään. Kysymys voi olla myös edellä mainitusta monikielisestä identiteetistä, joka saattaa olla hyvinkin kontekstisidonnainen ja tilannekohtaisten neuvottelujen tulosta (ks. Lehtonen 1998).

Koska noin kolmasosa oppilaista jää edellä kuvattujen identiteettityyppien ulkopuolelle, on ilmeistä, että käytetty analyysimenetelmä ei kuvaa totuudenmukaisesti venäjänkielisten oppilaiden kieli-identiteettityyppejä. Toisaalta onkin mietittävä, onko tarpeellista yrittääkään löytää erityisiä tyyppiejä ja analyysimenetelmiä niiden löytämiseksi. Jokaisen yksilön kohdalla identiteettiin liittyvät arvot, asenteet ja tilanteet ovat henkilökohtaisia, eikä kyselytutkimus tarjoa välttämättä parasta mahdollista tietoa identiteetistä ja sen muotoutumisesta.

Maahanmuuttajaoppilaiden opetusjärjestelyt

Opettajille tarkoitetun kyselyn avulla selvitettiin, miten maahanmuuttajaoppilaiden äidinkielen ja suomen kielen opetus on järjestetty ja millaisia erityistarpeita ja ongelmia he ovat havainneet työskennellessään venäjänkielisten oppilaiden kanssa.

Yleensä venäjänkieliset oppilaat osallistuvat muiden oppilaiden kanssa samoille tunneille, minkä lisäksi heille tarjotaan suomi toisena kielenä –opetusta ja tarvittaessa tukiopetusta muissa aineissa. Monissa kouluissa työskentelee kieliavustajia, jotka yleensä puhuvat äidinkielenään venäjää. Joissakin kouluissa kaikille äskettäin maahan muuttaneille on valmistavan opetuksen luokka, kun taas joissakin kouluissa on erikseen venäjänkielisille oppilaille tarkoitettu oma ryhmä, jossa opetus tapahtuu venäjän kielellä. Oppilaat eivät kuitenkaan vietä koko päivää näissä ryhmissä, vaan osallistuvat muiden oppilaiden kanssa esimerkiksi taito- ja taideaineiden tunneille. Pienemmissä kouluissa, joissa maahanmuuttajille ei ole mahdollisuutta järjestää valmistavaa opetusta, on käytössä henkilökohtaiset opetussuunnitelmat varsinkin suomen kielen opetuksen osalta.

Kyselyyn vastanneista 38 koulusta 30:ssä on järjestetty venäjänkielisille oppilaille opetusta äidinkielellä, kahdeksassa koulussa oman äidinkielen opiskelu ei ole mahdollista. Osallistuminen äidinkielen opetukseen on pakollista kahdeksassa koulussa, 22 koulussa vapaaehtoista. Usein venäjän oppitunnit on järjestetty normaalin koulupäivän ulkopuolella tai kokonaan toisessa koulussa. Vain kuudessa koulussa opetus on järjestetty normaalin koulupäivän aikana muiden oppituntien tapaan. Oppituntien määrä vaihtelee yhdestä kolmeen, useimmiten venäjää on kaksi tuntia viikossa.

Suomen kielen opetus on järjestetty yleensä joko suomi äidinkieli –opetuksena tai suomi toisena kielenä –opetuksena. Joissakin kouluissa venäjänkielisen oppilaan on mahdollista saada suomen opinnoissaan tukiopetusta tai opiskella erityisopettajan johdolla. Suomen kielen oppituntien määrä vaihtelee yhdestä viiteentoista tuntiin (valmistava opetus), yleisin määrä on kolme oppituntia viikossa.

Venäjänkielisten oppilaiden yleisimpiä ongelmia ovat opettajien mielestä kielivaikeudet varsinkin koulunkäynnin alkuvaiheissa sekä sosiaaliset ongelmat. Venäjänkieliset oppilaat viettävät aikaansa yleensä keskenään, heillä on vähän tai ei lainkaan kontakteja suomalaisiin ikätovereihin. Pahimmillaan ongelmat voivat johtaa syrjäytymiseen ja koulusta pinnaamiseen.

Opiskeluun liittyvät ongelmat johtuvat yleensä alhaisesta motivaatiosta tai suomalaisen koulukulttuurin ja opetusmetodien erilaisuudesta. Suomalaisen koulun vapauteen ja tapoihin tottuminen voi viedä aikaa. Etninen kieliavustaja voi auttaa tarvittaessa, koska hän tuntee sekä venäläisen että suomalaisen koulukulttuurin. Myös oman äidinkielen opiskelussa oppilailla on alhainen motivaatio, varsinkin jos opetukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Yhtenä syynä voi olla opetusryhmien heterogeenisyys, koska samassa ryhmässä saattaa opiskella kielitaidoltaan hyvinkin eritasoisia oppilaita. Aikaisemmin Suomeen muuttaneet eivät ole opiskelleet yhtä paljon äidinkieltä kuin vasta maahan muuttaneet. Kieli on voinut myös unohtua, jos äidinkieltä ei ole käytetty lainkaan perheen keskuudessa tai sitä on käytetty vain satunnaisesti. Varsinkin nuorimpien maahanmuuttajien kohdalla vanhempien merkitys äidinkielen säilyttämisen ja kehittymisen tukemisessa on tärkeää.

Opettajat toivovat, että äidinkielen opiskelun tärkeydestä puhuttaisiin koulussa sekä oppilaille että vanhemmille nykyistä enemmän. Äidinkielen opiskelun pakollisuus olisi tärkeää, jotta jokainen oppilas voisi opiskella sitä koulusta riippumatta. Pakollisuus myös velvoittaisi oppilaita osallistumaan äidinkielen opiskeluun. Nyt opetusryhmän perustaminen on mahdollista vain, jos oppilaita on vähintään neljä ja osallistuminen opetukseen on vapaaehtoista (Moj rodnoj jazyk – russkij 1997: 4). Kaikki eivät halua opiskella äidinkieltään joko kiusaamisen pelosta, vanhempien päätöksestä tai muista henkilökohtaisista syistä (ks. Pekkinen 1995, 1996). Äidinkielen opiskelu on kuitenkin tärkeää, koska äidinkieli on se kieli, jolla olemme oppineet ilmaisemaan tunteemme ja tarpeemme ja joka muodostaa pohjan myöhemmälle käsitteelliselle oppimiselle (Skutnabb-Kangas 1988: 51-53).

Myös sopivasta oppimateriaalista on pulaa. Tällä hetkellä Suomessa tapahtuvaan venäjän opiskeluun ei ole valmista valtakunnallista venäjänkielisille oppilaille suunniteltua oppimateriaalia, vaan käytetty materiaali on joko Venäjällä opiskeluun tarkoitettua tai opettajan itsensä valmistamaa. Venäjällä käytettävää oppimateriaalia ei voi kuitenkaan sellaisenaan hyödyntää Suomessa tapahtuvaan opetukseen ja oman materiaalin valmistaminen vie opettajalta paljon aikaa.

Suomen kielen opiskelun kannalta valmistava opetus on opettajien käsityksen mukaan paras ratkaisu. Oppilaalle olisi parasta, että hän saisi ensin perustiedot ja -taidot suomen kielessä ja siirtyisi vasta sitten asteittain yleisopetukseen. Monen opettajan mielestä olisi hyvä, jos alkuvaiheen suomen kielen opettaja osaisi myös oppilaan äidinkieltä, eli tässä tapauksessa venäjää.

Muiden oppiaineiden osalta opettajat mainitsivat vaikeudet englannin ja matemaattis-luonnontieteellisten aineiden opiskelussa. Venäjänkieliset lapset ovat usein opiskelleet suomalaisia lapsia vähemmän englantia, minkä lisäksi opiskelu suomen kielellä aiheuttaa omat ongelmansa. Matematiikassa venäjänkieliset lapset ovat puolestaan yleensä suomalaisia pidemmällä, mutta niin matematiikassa kuin muissakin luonnontieteellisissä aineissa erikoisterminologia aiheuttaa ongelmia.

Opettajat kaipaavat enemmän täydennyskoulutusta ja resursseja maahanmuuttajaoppilaiden opetuksen järjestämiseen. Varsinkin oman äidinkielen ja suomen kielen alkuvaiheen opetukseen olisi kiinnitettävä erityistä huomiota, jotta opetus olisi mahdollisimman tarkoituksenmukaista. Myös sopivan oppimateriaalin laatimiseen kaivataan enemmän resursseja ja varoja. Maahanmuuttajaoppilaiden opetussuunnitelman kehittäminen olisi tärkeää, jotta opetus muodostaisi kiinteän jatkumon ala-asteelta jatko-opintoihin ja tukisi oppilaiden integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Kaksikielisyys on mahdollisuus

Tutkimustulosten perusteella valtaosa tutkimukseen osallistuneista äidinkielenään venäjää puhuvista peruskoulun yhdeksäsluokkalaisista on kieli-identiteetiltään ja etniseltä identiteetiltään venäläisiä. He suhtautuvat myönteisesti venäjän kieleen, sen opiskeluun ja venäläiseen taustaansa. On kuitenkin huomattava, että joukossa on myös niitä, jotka suhtautuvat kielteisesti äidinkieleensä ja taustaansa. Syitä tähän on vaikea sanoa, eikä käytetty tutkimusmenetelmä anna siihen mahdollisuuttakaan.

Suomen kieleen ja sen opiskeluun venäjänkieliset koululaiset suhtautuvat myönteisesti yleisellä tasolla. Sen sijaan vain harva koki suomen kielen henkilökohtaisesti läheiseksi tai haluaisi itseään pidettävän suomalaisena. Myös elämään Suomessa suhtauduttiin myönteisesti. Näiden tulosten perusteella venäläisillä koululaisilla näyttää olevan hyvät mahdollisuudet kaksikielisyyteen ja integroitumiseen suomalaiseen yhteiskuntaan venäläisen identiteetin siitä kärsimättä. Integroitumisen eli kotoutumisen onnistuminen edellyttää kuitenkin myös suomalaisten myönteistä suhtautumista venäläisiin ja halua toimia yhdessä maahanmuuttajien hyvinvoinnin puolesta.

Maahanmuuttajaoppilaiden oman äidinkielen opetukseen on vielä kiinnitettävä huomiota. Opetusjärjestelyt ovat kirjavia, oppimateriaalista on puutetta eikä kaksi tuntia viikossa välttämättä riitä ylläpitämään ja kehittämään äidinkielen taitoa. Oppilaiden ja vanhempien kanssa olisi keskusteltava enemmän ja laajemmin oman äidinkielen opiskelun tärkeydestä, koska hyvä äidinkielen taito edistää ja helpottaa myös muiden aineiden opiskelua. Yleensä ottaen kaksikielisyydestä ja sen mukanaan tuomista eduista olisi hyvä keskustella enemmän. Tähän tutkimukseen osallistuneista suurin osa näyttää ymmärtäneen kaksikielisyyden edut ja oman äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisen ja ylläpitämisen tärkeyden, mutta tilanne ei ole välttämättä sama esimerkiksi nuoremmilla koululaisilla.

Tutkimus jättää vielä monia kysymyksiä avoimeksi. Kieli-identiteetin ja etnisen identiteetin muotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä on mitä ilmeisemmin muitakin, kuin mitä tässä tutkimuksessa käsiteltiin. Eri ikäisillä oppilailla perheen, ystävien ja koulun merkitys on erilainen. Esimerkiksi perhetausta voi vaikuttaa: inkeriläinen perhe on voinut kokea olevansa suomalainen jo ennen Suomeen muuttoaan, jolloin on luonnollista, että lapsi ja nuorikin kokevat suomen kielen ja suomalaisuuden itselleen läheisemmäksi kuin venäjän kielen ja venäläisyyden. Jokaisella maahanmuuttajaperheellä on oma syynsä muuttoon, erilaiset tavoitteet ja toiveet elämälle uudessa maassa, jolloin myös kielellisen ja etnisen identifioitumisen tarve on erilainen. Jatkoa ajatellen olisi kuitenkin pyrittävä selvittämään, onko olemassa tiettyjä yhteisiä tekijöitä, jotka näyttävät vaikuttavan maahanmuuttajalapsen ja -nuoren identiteetin muotoutumiseen. Tällainen tieto voisi auttaa mm. koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa, jotta maahanmuuttajalapselle ja -nuorelle taattaisiin hyvät mahdollisuudet ja jatkuvuus perusopetuksesta aina jatko-opintoihin saakka.

Lähteet

- Berry, John W. 1990: Psychology of Acculturation. - Berman, J.J. (toim.) Cross-Cultural Perspectives. Nebraska Symposium on Motivation 1989, 37 s. 201-234. University of Nebraska, Lincoln.
- Berry, John W - Kim, Uichol - Minde, Thomas - Mok, Doris 1987: Comparative Studies of Acculturative Stress. International Migration Review 21 (3) s. 491-511.
- D'ačkov, M.V. 1996: Minotarnye jazyki v polietničeskih (mnogonacional'nyh) gosudarstvah. INPO, Moskva.
- Gardner, Robert C. - Lambert, Wallace E. 1972: Attitudes and Motivation in Second-Language Learning. MA: Newbury House, Rowley.
- Iskanius, Sanna 1998: Jazykovaja identičnost' ruskोजazyčnyh škol'nikov v Finljandii. Jyväskylän yliopisto. Venäjän kielen pro gradu -tutkielma.

- Jaakkola, Magdalena 1995: Suomalaisten kiristyvät ulkomaalaisasenteet. Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus 101. Painatuskeskus, Helsinki.
- Kulturologija. XX vek. 1997. Slovar'. Universitetskaja kniga, Sankt-Peterburg.
- Laihiala-Kankainen, Sirkka 1997: Kieli ja koulutus kulttuurienvälisessä vuorovaikutuksessa. - Laihiala-Kankainen, Sirkka - Rasčetina, Svetlana (toim.) Kielikontakteja s. 7-22. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylä.
- Laine, Eero - Pihko, Marja-Kaisa 1991: Kieliminä ja sen mittaaminen. Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 47. Jyväskylä.
- Lehtonen, Mikko 1998: Merkitysten maailma. Vastapaino, Tampere.
- Liebkind, Karmela 1994: Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. - Liebkind, Karmela (toim.) Maahanmuuttajat: Kulttuurien kohtaaminen Suomessa s. 21-49. Hakapaino, Helsinki.
- 1997: Möten mellan kulturidentiteter. - Norden i Europa. Brott eller kontinuitet? Erasmusseminarium för skandinavister 16.-21.9.1996. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. B17, s. 44-55. Helsinki.
- Moj rodnoj jazyk – ruskij. Prepodavanje rodno go jazyka pereselenam v Finljandii. 1997. Opetushallitus, Helsinki.
- OPS= Opetussuunnitelman perusteet 1994. Opetushallitus, Helsinki.
- Ouvinen-Birgerstam, Pirjo 1984: Identitetsutveckling hos barn. En jämförelse mellan finska, jugoslaviska och svenska barn. Studentlitteratur, Lund.
- Pekkinen, Nina 1995: Oman kulttuurin kuva – venäjän kielen opetus Vantaalla. - Rekola, Nina (toim.) Vieraskielisten oppilaiden äidinkieli, Opetussuunnitelman laatimisesta ja opetuksesta s. 81-89. Opetushallitus, Helsinki.
- 1996: Maahanmuuttajat Peltolan koulussa – Venäjältä ja entisestä Neuvostoliitosta muuttaneiden lasten integraatio. - How to help minority children to become multilingual. Pohjoismaisia teitä monikielisyyteen. Danmark, Island, Sverige, Norge, Suomi s. 75-82. Hakapaino, Helsinki.
- Pihko, Marja-Kaisa 1987: Kielipää vai kieliminä? - Tempus 7 s. 4-5.
- Protasova, Ekaterina 1995: Suščestvuet li dvejazyčnoe vospitanie? - Vestnik 11 s. 16-18.
- Puusaari, Hille 1997: Kulttuurinmuutos koettelee maahanmuuttajaa: psykososiaalinen kohtaaminen. - Pitkänen, Pirkko (toim.) Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen s. 21-32. Edita, Helsinki.
- Scollon, Ron - Scollon, Suzanne 1995: Intercultural Communication. A Discourse Approach. Blackwell, Oxford.
- Sinko, Pirjo 1995: Millainen on vieraskielisten oppilaiden äidinkielen opetussuunnitelma? - Rekola, Nina (toim.) Vieraskielisten oppilaiden äidinkieli, Opetussuunnitelman laatimisesta ja opetuksesta s. 11-18. Opetushallitus, Helsinki.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1988: Vähemmistö, kieli ja rasismi. Gaudeamus, Helsinki.
- Sue, Derald Wing - Sue, David 1990: Counseling the Culturally Different. Theory and Practice. Second edition. John Wiley & Sons, New York.
- Suni, Minna 1996: Maahanmuuttajaoppilaiden suomen kielen taito peruskoulun päättövaiheessa. Moniste 11. Opetushallitus, Helsinki.
- Virta, Erkki 1989: Hur är det att vara finländare? Etnisk identitet hos återflyttande och andra finländska ungdomar. Stockholms universitet. Centrum för invanringforskning: Akademitryck AB, Stockholm.
- 1994: Tvåspråkighet, tänkande och identitet. Studier av finska barn i Sverige och Finland. Del 1. Sammanfattning. Stockholms universitet. Psykologiska institutionen. Stockholm.
- Wolf-Knuts, Ulrika 1995: Den mångbottnade identiteten. - Ståhlberg, Krister (toim.) Finlandssvensk identitet och kultur. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Institutionen för offentlig förvaltning. Ser. A:441 s. 1-24. Åbo.